

ОБРЯД «КВІТКИ» У СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ

Східноподільські говірки, які займають територію, що на півночі обмежуються ізоглосною по лінії: від верхів'я р. Рось північніше м. Ставища до верхів'я р. Гнилий Тікич; від р. Гнилий Тікич по р. Синюха до р. Південний Буг у напрямку на Ананьїв – Балту Одеської обл. – Чечельник Вінницької обл. зі сходу і півдня, від Чечельника Вінницької обл. до верхів'я р. Рось на заході [2], є малодослідженими. В останній час активізувалась робота по збору і експлікації діалектного матеріалу. Вже системно досліджено тематичні групи назв одягу, взуття, прикрас Г. Березовською [1], бджільництв, рибальства, тваринництва, родильного та весільного обрядів Т. Тищенко [3–6]. Лексика східноподільських говірок, пов'язана з будівництвом, описана нами за лексико-семантичними групами «Назви хати та її частин», «Назви господарських приміщень», «Назви підсобних господарських приміщень».

Будівництво житла для подолян було однією з найважливіших подій. З новим житлом планувалось і нове життя. Саме це сприяло виникненню своєрідних звичаїв, вірувань і обрядів.

Етнографи зауважують, що «колись суворо канонізований та регламентований комплекс обрядовості, пов'язаної з житлом, сьогодні існує лише у вигляді розрізнених елементів і побутує серед невеликої частини сільського населення» [7, 26].

Більшість обрядів, пов'язаних із будівництвом на Східному Поділлі, редукувалися. Стійким виявився обряд квітки, що символізує завершення будівництва хати, суть якого полягає у тому, що по завершенні будівельних робіт на гребені даху у населених пунктах Східного Поділля ставили букет, уквітчану гілочку або деревце, хрест. У більшості обстежених східноподільських говірок квітку викидали на хату лише по завершенню основних будівельних робіт: *йак 'вигнали верх то'д'і і х'рестик на 'хат'і*

*приби'вали / і к'в'іти с'тавили (Вишн.); с'тавили 'жито / колос'ки / к'і'нец', буд'і'ї'ництву / к'і'нец' / що во'ни у'же пост'ройіли / моз'рич у'же / к'ласти о'б'ід а / коли зро'били верх / то пост'тавили з'верху / і так во'но там і сто'йало / і х'рестик (Кібл.). В декількох говірках відзначено вшанування квітами різних етапів будівництва хати: *при'ход'ат с'таўл'ат букети с кв'іток с'таўл'ат на вуз'ли 'хати / а то'д'і ўже / йак кон'чат муру'вати с'таўл'ат там то'же (КГ); колос'ки і к'в'іти 'ставили і на по'чатку / і йак за'вершували (Трид.).**

Мовці вже не можуть чітко вмотивувати необхідність такого обряду: *так маст'і'ра 'робл'ат – і сам обряд нівелюється як магічне дійство: з'наче'н':а було / що це ўже к'і'нец' буд'і'ї'ництва / т'ре було роз'раховуватис' з'ма'їст'ерами / с'і'дати у'же моз'рич 'пити (Черп.).*

Для номінації обряду завершення будівництва у східноpodільських говірках зафіксовано такі дієслівні словосполучення: *к'ласти к'в'ітку, 'викинути к'в'ітку, вики'дати к'в'ітку: з'водат 'хату і вики'дають к'в'ітку / з'начит' 'викинули 'верха / по'том ц'у к'в'ітку 'кидають на 'гору (Тар.).* Звичайно, букет із квітів не викидали, а ставили у банку чи вазу або просто прив'язували до крокви: *з'робл'аний букет с'таўл'ат' ў с'лойік на 'хат'і / що 'хата 'кончина / по за'к'інчин'.у ў'с'ого (Кот.).* Респонденти вказували, що ставив букет з колосків чоловік, тому, що чоловік асоціюється з добром: *чоло'в'ік 'лекшиї на 'руку (Риж.).*

Номінація атрибутів, які символізують завершення основних будівельних робіт, у східноpodільських говірках репрезентована загальнонародними лексемами *букет, букети, 'в'іник, 'в'інича, в'і'нок, к'в'ітка, г'іл'це*, двослівною номінацією *з'робл'аний букет*, у семантичній структурі яких спільною є сема «квітка, рослина»: *квітка* - частина рослини, що виростає на кінці стебла або гілки (СУМ, 4, 134); *букет* – пучок зрізаних або зірваних і складених до купи квітів (СУМ, I, 277); *вінок* – квіти, листя, гілки, сплетені в коло, яким звичайно прикрашають голову (СУМ, I, 703); *гільце* – обрядове дерево українського весілля, що прикрашається квітами,

ягодами, колосками і т.ін. (СУМ, II, 67); *віник* – зв’язаний жмуток віниччя, лозин, призначений для підмітання (СУМ, I, 702); *віниччя* – однорічна трав’яна рослина з високим пишним стеблом і дрібним листям, що використовується переважно для виготовлення віників (СУМ, I, 702). У народі квітка – символ краси і вроди, вона символізує зцілення, святість, незайманість, досконалість. Таке значення *квітка* має і в будівельному обряді. Господарі і ті, хто зводив будинок, почували себе щасливими від того, що Господь допоміг їм збудувати нову, гарну оселю. Використання кожного атрибута, що символізує про завершення будівництва, має своє смислове навантаження: *‘жито / це жит’а, благополуч’а, щоб ‘їхн’е жит’а було шча’сливим* (Черп.); *йак же без ‘в’іника / це хаз’айн ў ‘хат’і і ў хаз’айств’і* (Трид.), *‘в’іник ‘ставл’ат в ‘хат’і і на ‘хат’і / щоб в’ідга’няв ни’чисту /силу* (Родн.). Сему ‘гарна чиста хата’ у східноpodільських говірках реалізує порівняння *йак у в’інку*, що свідчить про закономірність використання вінка із квітів, колосків на завершальному етапі будівництва.

Література

1. Березовська Г.Г. Словник назв одягу та взуття у східноpodільських говірках / Г.Г. Березовська // Умань: Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. – 348 с.
2. Тищенко Т.М. Ареальна стратифікація східноpodільських говірок // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць / Відп. ред. М.Я. плющ. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – Випуск 3, книга 2. – С. 31 – 38.
3. Тищенко Т.М. Лексика бджільництва Східного Поділля / Т.М. Тищенко // Умань, 2008. – 90 с.
4. Тищенко Т. М. Східноpodільський родильний обряд через призму слова / Т.М. Тищенко // Мовознавчі студії. Випуск 2 : Фразеологізм і слово у тексті і словнику (За матеріалами Всеукраїнської наукової конференції на пошану 75-річчя від дня народження проф. Мар’яна

- Демського) / Упорядники : К. Іваночко та ін. – Дрогобич : Посвіт, 2010. – С. 405 – 413.
5. Тищенко Т.М. Номінація риб у говірках Східного Поділля / Т.М. Тищенко // Мовознавчий вісник: Зб. наук.пр. / МОН України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; відп. ред. Г.І. Мартинова. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. – 2010. –Вип 10. – С. 94 -101.
  6. Тищенко Т.М. Назви свійських тварин у говірках Східного Поділля / Т.М. Тищенко // Лінгвістика: Зб. наук. праць. – Луганськ: Альма-матер, 2008. – Вип. 3(15). – С. 30 – 37.
  7. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т. В. Косміна та інш. – К.: Либідь, 1993. – С. 142 – 143.

Джерела

СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. I–XI.

Список скорочень назв обстежених населених пунктів

Вишн. – Вишнопіль Тальнівського, Риж. – Рижавка, Родн. – Родниківка, Черп. – Черповоди Уманського, КГ – Кузьмина Гребля Христинівського р-нів Черкаської обл.; Трид. – Тридуби Кіровоградської обл.; Кот. – Котюжинці Калинівського, Кібл. – Кіблич Гайсинського, Тар. – Тартак Чечельницького р-нів Вінницької обл.